

УДК 334.73

Єременко Д.В., к.е.н, доцент
Єременко Л. В., к.психлог.н., ст.. викладач
Таврійський державний агротехнологічний університет

ФЕРМЕРСЬКЕ СЕЛО: ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

***Анотація.** В статті розглянуто особливості сучасного функціонування малих форм аграрного виробництва. Доведено необхідність дослідження розвитку малого аграрного підприємництва з урахуванням зміни глобальної економічної та філософської парадигми. В статті зазначається, що основою товарного сільськогосподарського виробництва на рівні сільських територій є фермерські господарства. В статті проаналізовано певні аспекти державної політики щодо сприяння розвитку малого аграрного підприємництва. Автор наголошує на необхідності нових підходів щодо забезпечення ефективного функціонування селянських господарств товарного та дрібнотоварного типів. Сформульовано основні засади моделі «фермерського села» як концептуальної основи розвитку малих форм аграрного виробництва, яка дозволяє забезпечувати процес розбудови сільських територій.*

***Ключові слова:** фермерські господарства, селянські господарства, філософська парадигма, державне регулювання економіки.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі функціонування вітчизняного аграрного виробництва набуває особливого значення забезпечення економічної діяльності малих форм аграрного підприємництва на засадах сталого розвитку, що передбачає не тільки відтворювальний характер виробництва сільськогосподарської продукції, а й інтеграцію селянських господарств у вирішення проблем сільської громади. Однак при цьому потребують певного коригування відповідні аспекти державної політики, як в сфері аграрного виробництва, так і в плані розбудови сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку фермерських господарств як складової системи вітчизняного аграрного підприємництва знайшли своє відображення в працях В.К. Збарського, М.І. Кісіля, Ю.П. Макаренко, М.Й. Маліка, Т.І. Яворської та ін. Теоретичні аспекти функціонування селянських господарств як соціально-економічного утворення розглядалися в працях Н.П. Макарова, С.А. Подолінського, А.Н. Челінцева, О.В. Чайнова та ін. Проте, на нашу думку, потребують подальшого вивчення питання практичної реалізації концепції конкурентоспроможного розвитку малих форм аграрного підприємства, що функціонують на базі сільських територій.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення теоретичних засад розвит-

ку малого аграрного підприємництва як невід'ємної складової розбудови сільських територій, сутнісний аналіз понять «фермерське господарство» та «селянське господарство».

Виклад основного матеріалу. Існуюча концепція передбачає можливість державної допомоги для обмеженої кількості сільськогосподарських виробників, припускаючи водночас здатність суб'єктів аграрного підприємництва самостійно утворювати об'єднання кооперативно-корпоративного типу. Держава не бере на себе функції створення належного інфраструктурного забезпечення розвитку галузі, перекладаючи їх на підприємницьке середовище, яке, згідно стандартам ліберальної економічної моделі, має самостійно визначатися із напрямом господарської діяльності, необхідним ресурсним забезпеченням та самостійно задовольняти потреби у ресурсній базі. Згідно принципів даної ліберальної парадигми здійснювався процес «фермеризації» вітчизняного аграрного виробництва, результатом якого мало стати створення на базі великих село утворюючих сільськогосподарських підприємств низки самостійних підприємницьких структур приватно-сімейного типу.

Проте, проголошення першості індивідуальної економічної свободи над необхідністю забезпечення стійкого розвитку господарства в системі колективного соціально-економічного утворення за сучасних умов

викликало низку проблем, системного характеру. Запропонована модель фермерського сільськогосподарського виробництва передбачала лише копіювання існуючої закордонної системи функціонування малих форм аграрного підприємництва, не враховуючи особливостей вітчизняного соціально-економічного та інфраструктурного середовища.

На нашу думку, значною мірою вплинуло на даний підхід сутнісне протиріччя між вітчизняним та західним розумінням поняття «селянське господарство» та висновками, що випливали з цього. Англomовна економічна наука визначає термін «селянське господарство» як «*farm*», а власника господарства як «*farmer*», тобто передбачається, що дана економічна одиниця займається виробництвом товарної сільськогосподарської продукції. Вітчизняні економісти-аграрники розділяють «фермерські господарства», що відносять до сфери малого та середнього аграрного підприємництва, і селянські господарства, які функціонують на дрібнотоварних засадах. Остання група сільгоспвиробників не набула чіткого визначення чинним законодавством та нормативними документами, що відбивається на різності дефініцій та принципів відповідності ним аграріїв («особисте селянське господарство», «господарство населення», «сільське домогосподарство» тощо).

Однією з причин таких протиріч є специфіка історичного становлення вітчизняного селянства як соціальної групи та, певною мірою, форми життєдіяльності. Якщо європейський, і особливо американський фермер, із самого початку були повноцінними суб'єктами господарських відносин в межах власної національної економічної системи, то селянські господарства України постійно є об'єктом державних ініціатив щодо реформування аграрного виробництва.

Результатом постійного адміністративного тиску з боку держави стало намагання вітчизняного селянства уникати даних взаємовідносин, в яких ним відводилася функція постачальника ресурсів (часто безкоштовно). Цим і пояснюється феномен групи виробників, які у чинному законодавстві свого часу отримували назви «особисте підсобне господарство», «особисте селянське госпо-

дарство», «підсобне господарство», «господарство населення» та ін. Необхідно відзначити, що дрібнотоварне сільськогосподарське виробництво існувало навіть за найскрутніших часів командної економіки, а за сучасних умов є способом самовиживання осіб, які займаються даним видом діяльності, використовуючи виключно власну працю. За сучасних умов дрібнотоварний сектор аграрного виробництва являє собою спосіб альтернативної економічної життєдіяльності для аграріїв, які не мають змоги або бажання офіційно оформлювати свій статус.

Саме тому практична уніфікація малих форм аграрного виробництва в напрямку примусового набуття ними статусу юридичної особи, на нашу думку, не відповідає сутності функціонування вітчизняного селянства, його філософії, соціально-економічній природі. Повернення до хуторської моделі сільськогосподарського виробництва за сучасних умов означатиме ліквідацію сільської общини і, як наслідок, занепад села як соціально-адміністративної одиниці. Причиною цього є той факт, що сільськогосподарські землі привертають до себе увагу юридичних та фізичних осіб, діяльність яких не інтегрована в процес розвитку сільських територій. Внаслідок цього, сучасний перерозподіл земель сільськогосподарського призначення досить часто призводить до витіснення селян із системи земельних відносин як землекористувачів. Враховуючи загальну деіндустріалізацію села, зазначення процеси, в свою чергу, призводять до негативних соціальних наслідків.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність створення альтернативної системи функціонування підприємницьких структур, діяльність яких має враховувати обов'язковий характер сталого розвитку сільських територій як невід'ємну складову свого подальшого існування. Оскільки економічною базою даної моделі, на нашу думку, доцільно вважати фермерські господарства, то в якості визначення пропонується дефініція «фермерське село» або «село фермерського типу».

Головною метою фактичної реалізації моделі фермерського села є забезпечення гармонійного співіснування підприємницьких структур селянського типу в межах од-

нієї адміністративної одиниці, стимулювання ведення ними господарської діяльності на принципах сталого розвитку. Основними принципами функціонування зазначеної системи мають бути наступні.

Відхід від стереотипу щодо наявності значних земельних площ як невід'ємної складової ефективного функціонування фермерського господарства. Основою конкурентоспроможної економічної діяльності суб'єкта аграрного підприємництва в сучасних умовах є комплексне використання наявного ресурсного потенціалу, причому основним напрямком підвищення ефективності його використання має бути не пошук дешевих земельних або трудових ресурсів, а запровадження нових техніко-технологічних рішень, а також організаційні трансформації, налагодження плідної співпраці із суб'єктами аграрного виробництва в рамках міжгосподарських об'єднань.

Забезпечення гармонійного та взаємовигідного співіснування господарств споживчого та товарного типів. Економічні реалії сьогодення переконливо підтверджують безперспективність спроб малих форм аграрного виробництва самостійно вирішувати проблеми конкурентоспроможного здійснення господарської діяльності. Залучення додаткових ресурсів, забезпечення стабільного збуту власної продукції, загальне зниження ступеню економічного ризику діяльності, - все це можливо досягти шляхом створення на базі сільських населених пунктів системи інтеграційних структур (формальних та неформальних), із неодмінною участю споживчих господарств, або товарних господарств, що не мають відповідного юридичного статусу.

Стимулювання до збільшення кількості товарних господарств за рахунок диверсифікації їхньої діяльності та відповідної еволюції селянських господарств споживчого типу. Основою сталого розвитку сільських територій є забезпечення високого рівня зайнятості селян, наявність діючих об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури. В цьому аспекті збільшення чисельності підприємницьких одиниць, функціонування яких прямо чи опосередковано пов'язана із сільськогосподарським виробництвом (надання

інформаційно-консультаційних послуг, переробка, зберігання продукції тощо) дозволить створювати максимальну кількість робочих місць, причому сама праця не буде носити некваліфікований характер. Ще одним наслідком наявності умов для успішної економічної діяльності малих форм господарювання за різних галузевими напрямками стане прискорення процесу легалізації товарного сільськогосподарського виробництва в господарствах населення виключно на добровільних засадах, що, в свою чергу, позитивно вплине на дохідну частину місцевих бюджетів.

Набуття фермерськими господарствами та їхніми об'єднаннями статусу повноцінного інституту регіонального та національного рівня (власної стратегії розвитку, участь в процесі розбудови сільських територій на правах суб'єкта із певними правами та повноваженнями). Одним з наслідків отримання статусу юридичної особи підприємця має бути не тільки функція платника податків, а й повноваження впливати на характер їхнього розподілу. Логічне поєднання повноважень та обов'язків стане стимулом для якісного розвитку вітчизняного малого аграрного бізнесу.

Практична реалізація даної моделі ускладнюється негативним впливом зовнішніх та внутрішніх факторів (табл.1). Зокрема, те стосується проблем самоорганізації суб'єктів малого аграрного підприємництва, відсутністю належних практичних навиків в сфері створення інтеграційних утворень та ефективного керівництва ними. Також викликає занепокоєння пасивна позиція державних інститутів щодо реального стимулювання розвитку малих форм аграрного виробництва.

Одним з напрямків вирішення існуючих проблем є активізація співпраці представників малого аграрного підприємництва із органами місцевого самоврядування, а також регіональними науково-навчальними центрами. Отримуючи належне інформаційне забезпечення та інтегруючись в систему державних інститутів як повноцінний суб'єкт, аграрії матимуть змогу реально вплинути на перспективи власного розвитку.

SWOT - аналіз реалізації концепції «фермерського села»*

	Позитивні	Негативні
Внутрішні сторони	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стійкість господарств до негативного зовнішнього впливу. 2. Потенційна готовність селян до утворень неформальних об'єднань на базі сільських територій. 3. Наявність існуючих формальних та неформальних зв'язків між членами селянських громад. 4. Здатність до самовідтворення ресурсного потенціалу (трудові та земельні ресурси) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність практичних навиків до створення і керування складним соціально-економічним утворенням із забезпеченням його стратегічного розвитку. 2. Консервативність селян щодо сприйняття нових організаційно-економічних форм господарювання. 3. Неоднорідність селянських господарств щодо мети діяльності, рівня ресурсного забезпечення та галузевого напрямку.
Зовнішні можливості та загрози	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання попиту на сільськогосподарську продукцію на зовнішньому ринку. 2. Системна криза низки несільськогосподарських галузей. 3. Наявність постійного попиту на сільськогосподарську продукцію продовольчої групи на внутрішньому ринку. 4. Загальний вектор державної політики в аграрній галузі. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність реалізованої стратегії розбудови сільських територій. 2. Домінування крупних агрокомпаній в системі збуту сільськогосподарської продукції та надання сервісних послуг. 3. Відсутність інформаційного забезпечення для розвитку суб'єктів малого та середнього аграрного підприємництва.

*Авторська розробка

Висновки. Сучасний стан функціонування аграрного підприємництва характеризується зростанням ролі малих форм аграрного виробництва як важливої складової розвитку галузі, а також фактором, що визначає стан і перспективи процесу розбудови сільських територій. Існуюча концепція розвитку малого аграрного підприємництва не від-

повідає реаліям сьогодення, оскільки не враховує особливостей економічної діяльності селянських господарств. Розроблена модель співпраці селянських господарств споживчого та товарного типів на базі сільських територій, запропоновані шляхи її практичної реалізації.

Список літератури

1. Збарський В. К. Становлення та розвиток малих форм господарювання на селі: монографія / В. К. Збарський. – К.: НАУ, 2006. – 432 с.
2. Кісіль М.І., Черненко Д.С. Інвестиційний проект створення міні-свіноферми в особистому селянському господарстві/М.І. Кісіль, Д.С. Черненко. - К.:ННЦ "ІАЕ", 2013. - 67с.
3. Макаренко Ю.П. Аграрні малі господарства: умови та шляхи розвитку/Ю.П. Макаренко. - Дніпропетровськ.: Січ, 2012. - 680с.
4. Подолинський С.А. Вибрані твори./Упоряд.: Л.Я. Корнійчук. – К.: КНЕУ, 2000. – 328с.

5. Чаянов А.В. Крестьянское хозяйство: Избранные труды / [редкол.сер.: Л. И. Абалкин (пред.) и др.]. – М. : Экономика, 1989. – 492 с.
6. Челинцев А.Н. Теоретические основания организации крестьянского хозяйства./А.Н. Челинцев. - Харьков, 1919. - 178с.
7. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т.І. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 386с.

Summary. *In the article the features of modern functioning of small forms of agricultural production. The authors analyzed the theoretical aspects of farming. The difference in the article stresses between Western scientific approaches and national agricultural research in theoretical definition of small forms of agricultural business. The authors note the imperfect nature of the existing concept of small farms. The necessity of the study of small agricultural businesses to the changing global economic and philosophical paradigms. The article states that the basis of agricultural commodity production at rural areas are farmers. The article analyzes some aspects of state policy to promote small agricultural businesses. The author stresses the need for new approaches to ensure the effective operation of farms and small-scale commodity types. The basic principles of the model "farmer's village" as a conceptual basis for the development of small forms of agricultural production which ensures the process of development of rural areas. In the article the problem of practical implementation of the model "farmer's village" and the direction of research results to solve them. The authors point to the need to establish fruitful cooperation between small agricultural businesses, local authorities and regional scientific and educational centers.*

Keywords: *farms, philosophical paradigm, government regulation of the economy.*